

УДК 338.43:637.1:330.341.1
JEL Classification Q 100, D 200, M 110, O 310

Пархомець М.К.,
д-р екон. наук, професор,
Уніят Л.М.,
канд. екон. наук, доцент, докторант кафедри обліку
та економіко-правового забезпечення
агропромислового бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ МОЛОКА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Parkhomets M.K.,
dr.sc.(econ.), professor,
Uniat L.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., doctoral candidate
at the department of accounting, economical
and legal maintenance of agroindustrial business,
Ternopil National Economic University

MANAGEMENT OF MILK PRODUCTION ON AN INNOVATIVE BASIS AS A DIRECTION OF DEVELOPMENT OF COMPETITIVE DAIRY CATTLE BREEDING IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Управління організацією виробництва молока на інноваційній основі в сучасних умовах є вагомою і актуальною проблемою аграрної економіки усіх сільськогосподарських підприємств України. За останні роки спостерігається чітка тенденція до суттєвого зростання виробничої і повної собівартості 1 ц молока у сільськогосподарських підприємствах, що гальмує економічну ефективність розвитку молочного скотарства, конкурентоспроможність молочної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Все це свідчить про вагому актуальність підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності продукції молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах, що і обумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні, методичні й практичні аспекти управління ефективністю виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України висвітлені у працях багатьох науковців. Так, Ю.П. Воскобійник, О.Г. Шпикуляк, І.В. Камінський досліджували систему управління витратами на виробництво аграрної продукції, як чинник підвищення ефективності господарювання [1], Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк досліджували ефективність та стратегічні напрями розвитку молочного тваринництва України на період до 2020 року [12], М.Й. Малік, О.А. Нужна досліджували конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції і підприємств [5; 8], М.К. Пархомець і Л.М. Уніят досліджували аспекти економічної ефективності та конкурентоспроможності молочного скотарства [7; 8; 9; 10; 11]. Однак, незважаючи на проведений аналіз в теорії і практиці, залишається низка питань, що потребують подальшого дослідження. Тому дана робота присвячена управлінню виробництвом молока на інноваційній основі як аспект розвитку конкурентоспроможного молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах в умовах мінливого середовища. Дана проблематика є актуальною та має науково-практичну цінність в умовах посилення конкуренції.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є ретроспективний аналіз досягнутого рівня ефективності виробництва молока, структури його повної собівартості, обґрунтування аспектів ефективного управління задля розвитку конкурентоспроможного молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області виявлено помітну тенденцію щодо розширеного ефективного розвитку молочного скотарства (табл. 1). Як видно з таблиці 1, за останні шість років збільшується поголів'я

корів, обсяг виробництва і продажу молока, підвищується молочна продуктивність стада корів у сільськогосподарських підприємствах. Основою розширеного розвитку молочного скотарства є поліпшення годівлі корів, особливо збільшено згодовування концентрованих, високоенергетичних кормів.

Таблиця 1

Динаміка економічної ефективності виробництва молока у аграрних підприємствах Тернопільської області

Показники	В середньому за роки:			2016	2016 р. в % до 2011-2015 рр.
	2001-2005	2006-2010	2011-2015		
Поголів'я корів, тис. гол.	25,1	9,4	10,1	11,1	109,9
Виробництво молока, тис. т	62,1	32,4	51,7	63,7	123,2
Надій на корову за рік, кг	2474	3447	5119	5739	112,1
Вихід телят від корів на 100 маток, гол.	70	71	73	72	98,6
Витрати кормів на 1 ц молока – всього, ц к. од.	1,68	1,12	1,05	1,05	100,0
у т.ч. концентрованих, ц к. од.	0,21	0,25	0,39	0,45	115,4
Продано молока, тис. ц	473,3	268,2	471,2	618,1	131,2
Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн	71,08	152,65	329,42	435,34	132,2
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	77,18	193,15	387,4	569,25	146,9
Отримано прибутку (-збитку):					
- на 1 ц реалізованого молока, грн	6,10	40,50	57,98	133,91	231,0
- на 1 корову, грн	132,6	1155,9	2703,6	7443,8	275,5
Коефіцієнт дохідності, пункт.	1,09	1,27	1,18	1,31	111,0
Рентабельність продажу молока, %	7,9	21,0	15,0	23,5	+8,5

Джерело: розраховано на основі [3; 4]

Водночас стрімко зросла виробнича і повна собівартість молока. Так, якщо повна собівартість молока в середньому за 2001-2005 рр. у підприємствах області становила 71,08 грн, то у 2006-2010 рр. вона збільшилась відповідно до 152,65 грн, у 2011-2015 рр. – до 329,42 грн, а в 2016 р. – до 435,34 грн або в 6,1 раза. За аналізований період реалізаційні ціни на молоко збільшились відповідно в 7,4 раза, що обумовило суттєве зростання цін на молочну продукцію у роздрібній торгівлі та зменшення купівельної спроможності наших споживачів, погіршення соціально-економічних умов життя та незадоволення населення країни.

За аналізований період, як видно з таблиці 1, залишається низькою продуктивність молочного стада в сільськогосподарських підприємствах. Так, надій молока на корову в середньому за 2001-2005 рр. і 2006-2010 рр. становив відповідно 2474 і 3474 кг, а вихід приплоду телят від корів на 100 маток – лише відповідно 70 і 71 голів, що свідчить про високу яловість корів у стаді, значні резерви збільшення обсягів виробництва молока.

Практика показала, що, використовуючи передовий досвід тваринників, від кожної телиці у 28-місячному віці й від кожної корови через кожні 300 днів лактації можна отримати по одному теляті. Але цього недостатньо, можна отримувати від 100 корів 110-120 телят в рік. Затримка запліднення корови на день призводить до недоотримання біля 4-5 літрів молока [7, с. 86].

В процесі виробництва молока важливою його складовою є вирощування ремонтного молодняка. Тому управління виробництвом необхідно спрямовувати на цілеспрямоване вирощування високопродуктивних корів-первісток, ефективно оновлення молочного стада, відродження молочного скотарства насамперед у середніх, великих підприємствах та агрохолдингах.

В даний час склалася добра кон'юнктура молочної сировини на аграрному ринку, а саме порівняно висока ціна (570-590 грн/ц) на молоко, яке відповідає за якісними параметрами вимогам Держстандарту.

Крім того, розвиток молочного скотарства у підприємствах дає додаткові робочі місця, сприяє відродженню сільських поселень, поліпшенню економічних і соціальних умов життя, виробництву органічних добрив, вкрай необхідних для рослинництва.

З метою закріплення позитивних тенденцій розширеного розвитку молочного скотарства в умовах кризи економічного сектору аграрної економіки АПК, керівникам, спеціалістам підприємств та владним структурам на усіх рівнях кожного регіону, країни загалом необхідно активізувати управління виробництвом молока в напрямі використання інноваційних методів організації розвитку молочного скотарства, раціонального використання наявних ресурсів.

Дослідження показали, що формування конкурентоспроможності молочного скотарства відбувається при цілеспрямованому управлінні витратами за їх елементами. Особливу увагу необхідно приділяти заготівлі і використанню кормів, які займають у структурі собівартості найбільшу частку (табл. 2). Так, наприклад, витрати на корми для годівлі корів в середньому за 2011-2013 рр. і 2014-2016 рр. у підприємствах Тернопільської області становили відповідно 124,2 грн і 194,3 грн, частка яких у загальній структурі собівартості молока досягла відповідно 48,8% і 53,9 %. Аналогічна тенденція виявлена і у підприємствах Лановецького району та ПОП «Іванівське» Тербовлянського району. Так, у підприємствах Лановецького району витрати на корми в середньому за 2011-2013 рр. і 2014-2016 рр. були найбільшими і становили відповідно 124,4 грн і 190,8 грн, або їх частка у структурі собівартості 1 ц молока збільшилась відповідно до 58,2 % і 60,3 %.

Таблиця 2

Динаміка витрат на виробництво і збут 1 ц молока у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Показники	В середньому по підприємствах області			З них підприємства:					
				Лановецького району			у т.ч. ПОП «Іванівське» Тербовлянського району		
	За 2011-2013 рр., грн	За 2014-2016 рр., грн	2014-2016 рр. в % до 2011-2013 рр.	За 2011-2013 рр., грн	За 2014-2016 рр., грн	2014-2016 рр. в % до 2011-2013 рр.	За 2011-2013 рр., грн	За 2014-2016 рр., грн	2014-2016 рр. в % до 2011-2013 рр.
Витрати, всього	254,4	360,5	141,7	213,6	316,4	148,1	259,4	355,0	136,9
у т.ч. прями матеріальні витрати з них:	188,4	272,9	147,2	154,7	234,4	151,5	184,7	261,0	141,3
- корми	124,2	194,3	156,4	124,4	190,8	153,4	112,9	191,7	169,8
- пальне і мастильні матеріали	16,0	17,4	108,8	8,8	11,1	126,1	11,6	12,9	111,2
- оплата послуг і робіт сторонніх організацій	20,4	16,1	78,9	1,0	8,0	8 раз	6,1	5,6	91,8
- решта матеріальних витрат	27,8	44,5	160,1	20,5	24,5	119,5	54,1	50,8	93,9
Прямі витрати на оплату праці	38,62	45,3	117,4	34,5	48,4	140,3	50,9	60,8	119,5
Інші прями та загально-виробничі витрати, всього з них:	27,41	42,3	154,4	24,4	33,6	137,7	23,8	33,2	139,5
- амортизація матеріальних активів	8,8	21,0	238,6	4,3	3,6	83,7	11,1	12,8	115,3
- відрахування на соціальні заходи	13,8	13,1	94,9	12,9	18,2	141,1	11,9	19,0	159,7
- решта інших прямих та загально-виробничих витрат	4,8	8,2	170,8	7,2	12,4	172,2	0,8	1,4	175,0
Надій на корову, кг	4518	5530	122,4	4874	5998	123,1	6783	6156	90,8
Витрати на збут 1 ц молока, грн	18,72	24,0	128,2	32,7	41,7	127,5	12,5	27,6	220,8
Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн	273,1	384,5	140,8	246,3	358,1	145,4	271,9	382,6	140,7
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	311,1	475,1	152,7	318,3	469,9	147,6	313,7	438,7	139,8
Прибуток (збиток) на 1 ц молока, грн	38,0	90,6	238,4	72,0	111,8	155,3	41,8	56,1	134,2
Коефіцієнт дохідності, пункт.	1,14	1,24	108,8	1,29	1,31	101,6	1,15	1,15	100,0

Джерело: розраховано на основі [3; 4]

Порівняно найменшими були витрати на корми у передовому підприємстві ПОП «Іванівське» Тербовлянського району. Там витрати на корми в середньому за 2011-2013 рр. і 2014-2016 рр. становили відповідно 112,9 грн і 191,7 грн, частка яких у загальній собівартості молока становила відповідно 43,5 % і 54,0 %.

Позитивним є те, що у всіх підприємствах області суттєво збільшились витрати на оплату праці. Так, в середньому за 2014-2016 рр. витрати на оплату праці збільшились у підприємствах: області до 45,3 грн; Лановецького району – 48,4 грн та ПОП «Іванівське» до 60,81 грн, що більше порівняно із періодом за 2011- 2013 рр. відповідно на 17,4 %, 40,3 % і 19,5 %. Частка витрат на оплату праці в структурі собівартості 1 ц молока в середньому за 2014-2016 рр. у підприємствах: області становила 12,6 %; Лановецького району – 15,3 %; ПОП «Іванівське» Терехівського району – 17,1 %. Наведені показники засвідчують про високу частку витрат на оплату праці у молочному скотарстві порівняно із виробництвом продукції рослинництва та іншої продукції тваринництва тому, що виробництво молока є найтрудомістким у сільськогосподарському виробництві.

Потужним чинником формування конкурентоспроможності молочного скотарства є рівень концентрації виробництва. З метою визначення впливу концентрації виробництва на рівень собівартості продукції та ефективності виробництва, провели групування районів за чисельністю корів на район: дрібні виробники до 100 корів; середні – 101–400 корів; великі – 401 і більше корів (табл. 3).

Таблиця 3

Структура виробничої собівартості 1 ц молока при різній концентрації корів у аграрних підприємствах Тернопільської області в середньому за 2012–2014 рр.

Показники	Дрібні підприємства (до 100 корів)		Середні підприємства (101-400 корів)		Великі підприємства (401 і більше корів)			
					всього		у тому числі Бучацький район	
	Витрати за статтями, грн	Частка витрат, %	Витрати за статтями, грн	Частка витрат, %	Витрати за статтями, грн	Частка витрат, %	Витрати за статтями, грн	Частка витрат, %
Кількість районороків, один.	14	x		x	12	x	1	
Виробнича собівартість 1 ц молока, всього	393,2	100	243,9	100	265,4	100	282,5	100
у т.ч. прями матеріальні витрати	317,5	80,7	191,0	78,3	178,6	67,3	225,8	79,9
з них: - корми	139,5	35,5	119,1	48,8	129,5	48,8	180,5	63,9
- пальне і мастильні матеріали	30,5	7,8	12,6	5,2	20,6	7,8	7,6	2,7
-оплата послуг і робіт сторонніх організацій	93,3	23,7	30,9	12,7	4,7	1,8	2,5	0,9
-решта матеріальних витрат	54,2	13,8	28,8	11,8	23,8	9,0	35,1	12,4
Прямі витрати на оплату праці	49,8	12,7	32,3	13,2	51,2	19,3	14,7	5,2
Інші прямі та загально-виробничі витрати -всього	25,9	6,6	20,6	8,4	35,6	13,4	42,0	14,8
з них: - амортизація необоротних активів	5,4	1,4	4,9	2,0	8,7	3,3	34,0	12,0
-відрахування на соціальні заходи	17,9	4,6	11,9	4,9	18,5	7,0	5,5	1,9
-решта інших прямих та загальновиробничих витрат	2,6	0,6	3,8	1,5	8,3	3,1	2,5	0,9
Поголів'я корів на район	77	x	546	x	1292	x	1918	x
Надій на корову, кг	3272	x	4254	x	4956	x	5964	x

Джерело: доопрацьовано на основі [8, с. 76]

Як видно з таблиці 3, по мірі збільшення чисельності корів, собівартість 1 ц молока зменшується, раціональніше використовуються витрати коштів, зростає рівень оплати праці на молочно-товарних фермах.

Водночас у кожній групі підприємств виявлено значну диференціацію коштів за статтями витрат на виробництво одиниці продукції. Так, наприклад, у першій групі з найменшою чисельністю до 100 корів, середня виробнича собівартість 1 ц молока становила 393,2 грн, а у підприємствах Бережанського району – відповідно 300,3 грн, що на 92,9 грн менше при майже однаковій продуктивності корів. Частка витрат на корми в середньому по першій групі підприємств становила 35,5 %, тоді як у господарствах Бережанського району – 44,1 %, що на 8,6 % більше. Прямі витрати на

оплату праці у Бережанському районі зайняли 22,6 %, а в середньому по підприємствах першої групи – 12,7 % або майже у два рази менше.

Суттєву диференціацію виявлено також у статтях витрат: на пальне і мастильні матеріали; на оплату послуг і робіт сторонніх організацій; на решту матеріальних витрат тощо.

Порівняно раціональніше використовувались витрати коштів на виробництво продукції у третій групі підприємств із найбільшою концентрацією корів. Там суттєво відрізняється структура витрат у передових підприємствах ТзОВ «Бучачагропромхліб» Бучацького і ПОП «Іванівське» Терехівлянського та інших районів, які використовують прогресивну, інноваційну технологію виробництва, охолодження, зберігання і збуту молока.

Наведені показники переконують, що концентрація є потужним чинником ефективного використання витрат на інноваційні засади виробництва, зменшення собівартості продукції, поліпшення її якості і на цій основі підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства.

Суттєво відрізняється рівень витрат на промислового молочного комплексу (1200 корів) у ТзОВ «Бучачагропромхліб». Там частка витрат на корми у структурі собівартості молока становила 63,9 %, тобто управління витратами спрямовувалось на поліпшення рівня і якості годівлі корів. Водночас суттєво зменшено витрати на оплату послуг і робіт сторонніх організацій. У зв'язку із запровадженням наукової організації праці (впорядкуванні необхідної кількості працюючих) на комплексі зменшилась частка витрат на оплату праці.

В усіх підприємствах регіону необхідно здійснювати цілеспрямоване управління витратами на розвиток кормової бази, у тому числі створення культурних пасовищ, виробництво комбікормів тощо, що сприятиме як підвищенню продуктивності молочного стада, так і зменшенню рівня собівартості продукції і на цій основі посилення конкурентоспроможності молочного скотарства.

Узагальнення літературних джерел [5; 6; 10] дає змогу виявити поняття конкурентоспроможності аграрної продукції та підприємства загалом – це здатність підприємств пристосовуватись до ринкових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати у конкурентній боротьбі на аграрних ринках, ефективніше використовувати земельні, матеріально-технічні, трудові, фінансові та інші ресурси, повніше задовольняти потреби покупців, реагувати на зміну кон'юнктури ринку.

Для об'єктивного і повного відображення можливостей економічної здатності сільськогосподарських виробників, вчені ННЦ «ІАЕ» [5, с. 18; 6, с. 534] пропонують користуватися індексами конкурентоспроможності, які обчислюються шляхом ділення фактичного рівня рентабельності виробництва на розраховані (нормативні) значення цих показників, що дає змогу порівнювати ці показники за окремими виробами, галузями, підприємствами і періодами часу.

Вони вважають, якщо величина індексу менше одиниці, можна говорити про відсутність умов виживання в конкурентній боротьбі і необхідність переорієнтації економічної діяльності. Якщо значення індексу рівне одиниці, необхідний пошук нових варіантів розвитку виробництва і ринків збуту. Якщо індекс конкурентоспроможності перевищує одиницю на п'ять і більше позицій, це свідчить про правильність обраного економічного курсу виробничо – комерційної діяльності [5, с. 18]. Запропонований поділ рівнів індексів конкурентоспроможності характерний для умов сталого аграрного виробництва в регіоні, країні загалом.

Враховуючи соціальну потребу збільшення обсягів виробництва молока і м'яса в умовах посилення інфляції, вважаємо, що назріла об'єктивна необхідність розподілу індексів конкурентоспроможності молочно – м'ясного скотарства за такими рівнями:

перша група характеризує низький (збитковий) рівень індексу коефіцієнта (1,00 – 0,95 пунктів); друга – найнижчий рівень індексу (0,94 і менше пункт.); третя - слабкий рівень індексу (1,01 – 1,09); четверта – середній індекс (1,10 – 1,20); п'ята група має високий індекс коефіцієнта дохідності (1,21 пункт. і більше) [8, с. 75].

Варто зауважити, що за діяльністю першої, другої і третьої груп рівнів індексу конкурентоспроможності молочно – м'ясного скотарства у підприємствах необхідно здійснювати належний контроль, надавати державну підтримку розвитку їх економіки, а за необхідності проводити фінансове оздоровлення.

Підприємства із середнім і високим рівнями індексу конкурентоспроможності продукції, маючи сталий рівень розвитку економіки молочно – м'ясного скотарства зможуть самостійно здійснювати виробництво продукції за принципом розширеного відтворення.

Зазначимо, що запропоновані параметри індексів конкурентоспроможності на практиці будуть постійно змінюватися під впливом дії конкретного чинника. Це дає змогу здійснювати вплив на дію вищевказаних формулюючих чинників, приймати необхідні управлінські рішення.

Для моніторингу рівня конкурентоспроможності аграрної продукції, галузей на мікро-, мезо-, та макрорівнях України, вважаємо доцільним використовувати такий методичний підхід – здійснити розрахунок коефіцієнта дохідності шляхом відношення доходу, отриманого від реалізації продукції на 1 грн повних витрат або (ціни до повної собівартості 1 ц продукції), пов'язаних із її виробництвом і збутом [10, с. 94].

Економічну ефективність та формування конкурентоспроможності виробництва молока у аграрних підприємствах Тернопільської області розглянемо у таблиці 4.

Таблиця 4

Конкурентоспроможність продажу молока та фактори її формування у аграрних підприємствах Тернопільської області за 2012–2016 рр.

Показники	Групи підприємств за коефіцієнтом дохідності, пунктів:				По всіх групах
	I - до 1,00	II - 1,01-1,15	III- 1,16 і більше	У т. ч. підприємства Лановецького району (2016 р.)	
Кількість районороків, один.	11	17	25	1	53
Середній коефіцієнт дохідності, пункт.	0,95	1,11	1,47	1,48	1,14
Поголів'я корів, гол.:					
-на 1 район	182	884	1010	1968	798
-на 100 га сільгоспугідь	0,81	2,55	3,31	8,9	2,64
Надій на корову, кг	3738	4974	5288	5998	5104
На 100 га сільгоспугідь, ц:					
-вироблено молока	30,3	126,8	175,2	524,6	134,8
-продано молока	26,9	116,8	155,7	485,7	107,6
Товарність продажу молока, %	88,7	92,1	88,9	92,6	88,9
Повна собівартість 1 ц проданого молока, грн	325,44	379,29	334,12	385,06	348,48
Ціна 1 ц проданого молока, грн	309,36	414,96	478,41	569,61	451,7
Отримано прибутку, грн:					
-на 1 ц проданого молока	-16,08	35,74	144,29	184,55	103,22
-на корову, грн	-533,2	1637	6783	10251	4535
Рентабельність продажу молока, %	-4,9	8,6	30,2	32,4	22,9

Джерело: розраховано на основі [3; 4]

Як видно з таблиці 4, підвищення коефіцієнта дохідності тісно пов'язано із впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. Так, наприклад, підвищення коефіцієнта дохідності виробництва і збуту молока, як видно з таблиці 4, відбувається з одночасним посиленням концентрації молочного скотарства. Порівняно найвищого рівня концентрації досягнуто у третій групі районів. Там включені молочні комплекси й крупні ферми у підприємствах: ПОП «Іванівське» Теребовлянського району, агрофірмі «Горинь» Лановецького, ТОВ «Україна» Підволочиського та інших районів.

Слід зауважити, що саме на великих фермах і комплексах можна використовувати інноваційні методи управління організацією і збутом молока.

На жаль, в Тернопільській області функціонує більша частина підприємств, що утримує дрібні групи корів. Так, на кінець 2014 р. із діючих 275 аграрних підприємств, що подають звітність у Державну службу статистики, тільки 48 підприємств утримували поголів'я корів, з них: 10 підприємств (20,8 %) утримували по 4-20 голів; 5 господарств (10,4 %) – по 21-40 корів; 5 (10,4 %) відповідно – 50-99 голів; 23 підприємств (47,9 %) – по 100-399 корів; і 5 підприємств (10,4 %) – по 400-1500 і більше корів [4, с.74].

Дрібні ферми є основним гальмівним чинником розвитку молочного скотарства. Там не можливо запровадити інноваційні методи управління організацією виробництва і збуту молока [8; 9; 10; 11].

Варто відзначити, що найбільший вклад у виробництво і продаж молока за останні 2014-2016 рр. здійснили сільськогосподарські підприємства Буцацького, Лановецького, Теребовлянського і Збаразького районів, які виробили за вказаний період 64,6 % молока у підприємствах Тернопільської області [4].

Зовсім не займаються розвитком молочного скотарства, як свідчить статистика, у підприємствах Борщівського, Гусятинського, Заліщицького, Кременецького, Підгаєцького районів [4].

Слід вказати, що не займаються виробництвом молока у агрохолдингу «Мрія» Гусятинського району, який повинен розвивати не тільки зернове господарство, технічні культури і картоплярство, але і поряд з цим побудувати молочний комплекс на 800-1200 корів, що дасть змогу суттєво збільшити доходи підприємства, забезпечити селян робочими місцями, налагодити виробництво органічних добрив тощо.

Важливим аспектом розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах (фермерські, агрохолдинги та ін.) України є державна підтримка і сприяння шляхом бюджетного фінансування державних цільових програм, в яких мають вказуватись чіткі умови підтримки: термін і обсяг фінансування; вказані виконавці; податкові канікули; відповідальність сторін; термін здачі об'єкта в експлуатацію; очікувані результати господарювання тощо. Державні цільові програми мають функціонувати на умові заключеного договору (угоди) між владними відповідними структурами і суб'єктами підприємництва.

Доцільність запровадження таких цільових програм, як свідчить практика, повинна бути науково обґрунтована, чітко визначені результати від її впровадження, окреслено коло виконавців, визначено обсяги та терміни фінансування, запроваджена відповідна звітність та публічне оприлюднення результатів програми [2, с. 199].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, виявлено тенденції щодо суттєвого збільшення витрат, повної собівартості молока та ціни його реалізації. Водночас відбуваються помітні зміни у збільшенні поголів'я корів, обсягів виробництва і продажу молока, підвищенні економічної ефективності діяльності молочного скотарства. Однак 85 % діючих підприємств, у тому числі агрохолдинг «Мрія» Гусятинського району не займаються молочним скотарством, що гальмує розвиток аграрної економіки, негативно впливає на економічно-соціальні умови життя селян.

Управління виробництвом молока у сільськогосподарських підприємствах України необхідно спрямовувати на запровадження інноваційних методів організації розширеного відтворення та відновлення молочного скотарства, активне використання запропонованих чинників (концентрації виробництва, підвищення продуктивності корів, зменшення собівартості молока, поліпшення його якісних параметрів та ін.) підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності молочного скотарства.

Література

1. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / Ю. П. Воскобійник, О. Г. Шпикуляк, І. В. Камінський та ін.; за ред. Ю. П. Воскобійника. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2011. 356 с.
2. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія / М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін.; за ред. М. Я. Дем'яненка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2011. 372 с.
3. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. Статистичний бюлетень. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2011-2016 рр. Тернопіль: 2012-2016 рр. 60 с.
4. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. Сільське господарство Тернопільської області за 2011-2016 рр. Статистичний збірник. Тернопіль: 2012-2016 рр. 230 с.
5. Малік М.Й., Нужна О. А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2007. 270 с.
6. Основи аграрного підприємництва / за ред. М. Й. Маліка. Київ: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2000. 582 с.
7. Пархоμεць М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 346 с.
8. Пархоμεць М. К. Конкурентоспроможність молочно-м'ясного скотарства та фактори її формування. *Інноваційна економіка*. 2016. № 3-4 [62]. С. 71-80.
9. Пархоμεць М. К., Уніят Л. М. Фінансовий стан та напрями його поліпшення у сільськогосподарських підприємствах. *Економічний дискурс*. 2016. Випуск 2. С. 193-203.
10. Пархоμεць М. К. Конкурентоспроможність основних галузей сільського господарства за регіонами України: аналіз, проблеми і шляхи підвищення. *Інноваційна економіка*. 2011. № 5 [24]. С. 93-106.
11. Пархоμεць М. К., Уніят Л. М. Економічна ефективність розвитку молочного скотарства у аграрних підприємствах регіону. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 1 [23]. С. 62-73.
12. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2012. 218 с.

References

1. Voskobiinyk, Yu.P., Shpykuliak O.H., and Kaminskyi, I.V. (2011), *Vytraty ta efektyvnist vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh (monitorynh)* [Costs and efficiency of production in agricultural enterprises (monitoring)], National Science Center "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 356 p.
2. Demianenko, M.Ya., Sabluk, P.T., and Skupyi, V.M. (2011), *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru APK* [State policy of financial support for the development of agrarian

sector of agroindustrial complex], monograph, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 372 p.

3. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti. Statystychnyi biuleten. Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty silskohospodarskykh pidpriemstv za 2011-2016 rr.* [State Statistics Service of Ukraine. The Main Department of Statistics in the Ternopil Oblast. Statistical bulletin. Main economic indicators of agricultural enterprises' performance for 2011-2016] (2012-2016), Ternopil, Ukraine, 60 p.

4. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti. Silske gospodarstvo Ternopilskoi oblasti za 2011-2016 rr. Statystychnyi zbirnyk* [State Statistics Service of Ukraine. The Main Department of Statistics in the Ternopil Oblast. Agriculture of the Ternopil region for 2011-2016. Statistical collection] (2012-2016). Ternopil, Ukraine, 230 p.

5. Malik, M.Y. and Nuzhna, O.A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy: monohrafiia* [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms], monograph, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 270.

6. Malik, M.Y. (2000), *Osnovy ahrarnoho pidpriemnytstva* [Principles of agrarian entrepreneurship], National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 582 p.

7. Parkhomets, M.K. (2005), *Orhanizatsiino–ekonomichni osnovy rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu v rynkovykh umovakh* [Organizational and economic bases of dairy product subcomplex development in market conditions], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 346 p.

8. Parkhomets, M.K. (2016), "Competitiveness of dairy and meat cattle breeding and its formation factors", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4 [62], pp. 71-80.

9. Parkhomets, M.K. and Uniat, L.M. (2016), "Financial state and directions of its improvement in agricultural enterprises", *Ekonomichni dyskurs*, iss. 2, pp. 193-203.

10. Parkhomets, M.K. (2011), "Competitiveness of the main branches of agriculture in the regions of Ukraine: analysis, problems and ways of improvement", *Innovatsiina ekonomika*, no. 5 [24], pp. 93-106.

11. Parkhomets, M.K. and Uniat, L.M. (2014), "Economic efficiency of development of dairy cattle breeding in agrarian enterprises of the region", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1 [23], pp. 62-73.

12. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak, V.Ya. (Ed). (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period till 2020], National Science Center "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 218 p.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2018 р.